

شرح قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح

محمد رضا یزدانیان _ مدیر کل حقوقی سازمان قضایی ن.م

قسمت شانزدهم

«فرار در زمان جنگ و درگیری‌های مسلحانه (مواد ۶۱ الی ۷۰)»

ماده (۶۱): «اعضای ثابت نیروهای مسلح هر گاه در زمان جنگ بیش از پنج روز متوالی غیبت نمایند و عذر موجهی نداشته باشند فراری محسوب و پس از دستگیری به حبس از یک تا پنج سال محکوم می‌شوند و اگر فرار از جبهه باشد از زمان غیبت فراری محسوب و به حبس از سه تا پانزده سال محکوم می‌گردند.»

ماده (۶۲): «فراریان مذکور در ماده (۶۱) این قانون، چنانچه شخصاً خود را معرفی و مشغول خدمت شوند در صورتی که فرار آنان از خدمت در زمان جنگ باشد به حبس از یک تا سه سال و اگر فرار از جبهه باشد به دو تا پنج سال حبس محکوم می‌شوند.»

ماده (۶۳): «کارکنان وظیفه نیروهای مسلح هرگاه در زمان جنگ بیش از پنج روز متوالی غیبت نمایند و عذر موجهی نداشته باشند فراری محسوب و پس از دستگیری به حبس از یک تا سه سال محکوم می‌گردند و اگر فرار از جبهه باشد از زمان غیبت فراری محسوب و به حبس از دو تا پنج سال محکوم می‌شوند.»

ماده (۶۴): «فراریان مذکور در ماده (۶۳) این قانون، هرگاه شخصاً خود را معرفی و مشغول خدمت شوند در صورتی که فرار آنان فرار از خدمت در زمان جنگ باشد به حبس از سه ماه تا یک سال و اگر فرار از جبهه باشد به حبس از شش ماه تا دو سال محکوم می‌گردند.»

تبصره: منظور از جبهه مندرج در این قانون منطقه‌ای است که یگانی درگیری مستقیم و سریع رزمی داشته یا مأموریت آن را دریافت کرده باشد.»

ماده (۶۵): «چنانچه فرار افراد مذکور در مواد (۶۱)، (۶۲)، (۶۳) و (۶۴) این قانون، موجب شکست جبهه اسلام یا وارد شدن تلفات جانی به نیروهای خودی شود به مجازات محارب محکوم می‌شوند.»

ماده (۶۶): «هر نظامی که در جریان عملیات علیه عوامل خرابکار، ضدانقلاب، اشرار و قاچاقچیان مسلح از محل مأموریت و یا منطقه درگیری فرار نماید در حکم فرار از جبهه محسوب و حسب مورد مشمول مجازات‌های مقرر در این بخش خواهد بود.»

ماده (۶۷): «نظامیانی که در زمان جنگ در مأموریت یا مرخصی هستند یا مشغول گذراندن دوره آموزشی در داخل یا خارج کشور می‌باشند، هرگاه پس از خاتمه مأموریت یا مرخصی یا دوره آموزشی یا پس از فراخوانی قبل از خاتمه آن به فاصله پنج روز خود را جهت بازگشت به محل خدمت به قسمت‌های مربوط در داخل یا سفارت‌خانه‌ها یا کنسول‌گری‌ها یا نمایندگی‌های دائمی دولت جمهوری اسلامی ایران در خارج معرفی نمایند چنانچه عذر موجهی نداشته باشند فراری محسوب و حسب مورد مشمول مجازات‌های مقرر در این بخش خواهند بود.»

ماده (۶۸): «هر نظامی که در زمان بسیج یا هنگامی که یگان مربوط در مأموریت آماده باش رزمی می‌باشد مرتکب فرار شود حسب مورد مشمول مجازات‌های مقرر در این بخش خواهد بود.»

ماده (۶۹): «افراد وظیفه دوره احتیاط و ذخیره که در زمان جنگ احضار شده و به فاصله پنج روز از تاریخ احضار یا فراخوان بدون عذر موجه خود را معرفی نکنند فراری محسوب و به حبس از شش ماه تا دو سال محکوم می‌شوند. در صورتی که افراد یادشده قبل از خاتمه جنگ شخصاً خود را معرفی نمایند، دادگاه مجازات آنان را تخفیف می‌دهد.»

ماده (۷۰): «فراریان مشمول مواد (۶۲) و (۶۴) این قانون، فقط برای بار اول فرار از خدمت می‌توانند از تخفیف مقرر در این مواد استفاده نمایند و در صورت تعدد و یا تکرار فرار از خدمت حسب مورد مطابق مواد (۶۱) و (۶۳) این قانون مجازات خواهند شد.»

شرح مواد:

۱- مرتکب جرم: مواد (۶۱) و (۶۲) ناظر بر اعضای ثابت و مواد (۶۳) و (۶۴) و (۶۹) در مورد کارکنان وظیفه و مواد (۶۶)، (۶۷) و (۶۸) شامل کلیه ی افرادی که برابر مقررات ماده (۱) همین قانون، نظامی محسوب می‌شوند، است. کادر ثابت به کارکنانی گفته می‌شود که برای انجام خدمت مستمر در نیروهای مسلح استخدام می‌شوند و عبارتند از: الف) نظامیان، ب) کارمندان، ج) محصلین^(۱) که شرح آن در مواد قبل از نظر گذشت. پرسنل وظیفه نیز کسانی هستند که وفق قانون خدمت وظیفه عمومی در یکی از دوره‌های ضرورت، احتیاط یا ذخیره مشغول خدمت باشند.^(۲) مدت دوره‌های مزبور در ماده (۴) قانون خدمت وظیفه عمومی مشخص شده است. علاوه بر کادر ثابت و کارکنان وظیفه، کارکنان پیمانی و بسیجیان نیز برابر مقررات استخدامی نیروهای مسلح، نظامی محسوب می‌شوند.

۲- موضوع مواد این بخش «فرار از خدمت در زمان جنگ و درگیری‌های مسلحانه است» که به لحاظ اهمیت و حساسیت موضوع و تبعات و خسارات ناشی از جرم از خدمت در زمان جنگ و یا درگیری‌های مسلحانه، مقنن مقررات مربوط را در بخش جداگانه و با مجازات شدیدتر نسبت به فرار از خدمت در زمان صلح بیان نموده است.

۳- عنصر مادی مواد (۶۱) و (۶۳): شامل «غیبت متوالی بیش از پنج روز بدون عذر موجه و یا فرار از جبهه از زمان غیبت» می‌باشد. منظور از جبهه برابر مقررات تبصره ماده (۶۴) منطقه‌ای است که یگانی درگیری مستقیم و سریع رزمی داشته یا مأموریت آن را دریافت کرده باشد. عنصر مادی جرم ماده (۶۶) «فرار از محل مأموریت و یا منطقه درگیری» در جریان عملیات علیه عوامل خرابکار، ضد انقلاب، اشرار و قاچاقچیان مسلح است. فرار موضوع این ماده در حکم فرار از جبهه محسوب و مجازات مرتکب حسب مورد وفق مقررات این بخش تعیین می‌شود. رکن مادی بزه موضوع ماده (۶۷)، «عدم معرفی به محل خدمت پس از خاتمه مأموریت یا مرخصی یا دوره آموزشی یا پس از فراخوانی و قبل از خاتمه آن به فاصله پنج روز» است.

عنصر مادی جرم موضوع ماده (۶۹)، «عدم معرفی به فاصله پنج روز از تاریخ احضار یا فراخوان بدون عذر موجه» است.

۴- در صورتی که فراریان موضوع مواد (۶۱) و (۶۳) شخصاً خود را معرفی و مشغول خدمت شوند، حسب مورد مشمول مقررات مواد (۶۲) یا (۶۴) یعنی تخفیف مجازات می‌شوند، کیفیت مخففه مذکور در مواد (۶۲) و (۶۴) از جهات مخففه اجباری یا قانونی محسوب می‌گردد. به عبارت دیگر، در صورت تحقق شرایط مذکور در مواد یاد شده یعنی «معرفی به یگان و شروع به خدمت»، تعیین مجازات بر اساس مقررات مواد مورد اشاره الزامی می‌باشد.

۵- در ماده (۶۵) بر عکس مواد (۶۲) و (۶۴) کیفیات مشدده مجازات که از نوع اجباری یا قانونی نیز تلقی می‌شوند، قید شده است. براساس مقررات این ماده چنانچه فرار افراد مذکور در مواد (۶۱) الی (۶۴) موجب شکست جبهه اسلام یا وارد شدن تلفات جانی به نیروهای خودی شود، مرتکب به مجازات محارب محکوم می‌شود. با جمع مقررات مواد (۶۲) و

(۶۴) و ماده (۶۵) نتیجه می‌گیریم که فراریان موضوع مادتين (۶۲) و (۶۴) در صورتی می‌توانند از مزایای کیفیات مخففه قانونی یعنی تخفیف مجازات استفاده کنند که فرار آنان منجر به شکست جبهه اسلام یا وارد شدن تلفات جانی به نیروهای خودی نشده باشد، در غیر این صورت نه تنها نمی‌توانند از کیفیات مخففه مزبور استفاده کنند، بلکه مشمول کیفیات مشدده اجباری مندرج در ماده (۶۵) نیز می‌شوند. به بیان ساده‌تر شرط استفاده از جهات تخفیف مجازات مصرحه در مواد (۶۲) و (۶۴) این است که فرار مرتکب منجر به بروز آثار و تبعات قید شده در ماده (۶۵) نگردد.

۶- موضوع ماده (۶۵) مقید به حصول نتیجه یعنی شکست جبهه اسلام یا وارد شدن تلفات جانی به نیروهای خودی است. در صورت عدم تحقق این نتایج، مرتکب را نمی‌توان با مقررات این ماده به مجازات محارب محکوم نمود، البته لازم نیست که کل جبهه اسلام که رزمندگان در آن با دشمن درگیری دارند، شکست بخورد، بلکه با توجه به تعریف مذکور در تبصره ماده (۶۴) همین قانون، شکست در یک منطقه نیز جهت اعمال مجازات مقرر در ماده (۶۵) کفایت می‌کند.

۷- موضوع ماده (۶۶) «فرار از محل مأموریت و یا منطقه درگیری» در جریان عملیات علیه عوامل خرابکار، ضد انقلاب، اشرار و قاچاقچیان مسلح است.

«خرابکاری به کلیه‌ی اعمالی گفته می‌شود که به منظور لطمه زدن به منافع ملی یک کشور یا به منظور متوقف کردن وظیفه اشخاص یا مؤسسات انجام می‌شود. خرابکاری در زمان جنگ به وسیله عوامل دشمن و یا هواداران آنان به قصد متوقف یا کندکردن مساعی جنگی یک ملت به کار می‌رود».^(۳)

۸- همان‌طور که در ماده (۶۶) تصریح شده، در صورتی فرار از محل مأموریت یا منطقه درگیری در حکم فرار از جبهه و مشمول مجازات‌های مقرر در این بخش است که «مأموریت یا درگیری» مربوط به عملیات علیه عوامل خرابکار، ضدانقلاب، اشرار و قاچاقچیان مسلح باشد و شامل «هر مأموریت و درگیری» نمی‌شود.

۹- واژه «قاچاقچیان» کلی و مطلق است، یعنی شامل هر نوع قاچاق مانند قاچاق اسلحه و مهمات، مواد مخدر، کالا و غیره می‌شود. همچنین قید «مسلح»، هم شامل سلاح گرم می‌شود و هم شامل سلاح سرد.

۱۰- با توجه به این که فرار موضوع ماده (۶۶) «در حکم فرار از جبهه» محسوب می‌شود، بنابراین لازم نیست که مدت فرار به حد نصاب فرار در زمان جنگ و درگیری‌های مسلحانه «یعنی بیش از پنج روز» برسد، بلکه از زمان غیبت، فراری تلقی می‌شود.

۱۱- برابر مقررات ماده (۶۶) کیفر مرتکب فرار موضوع این ماده، حسب مورد مجازات‌های مقرر در این بخش خواهد بود، بنابراین اگر مرتکب جرم از کارکنان وظیفه باشد، برابر مواد (۶۳) یا (۶۴) و اگر از اعضای ثابت نیروهای مسلح باشد، حسب مورد وفق مقررات مواد (۶۱) یا (۶۲) مجازات خواهد شد.

سؤالی که ممکن است مطرح شود، این است که با توجه به این که موضوع ماده (۶۶) ناظر بر کلیه نظامیان می‌باشد، اگر مرتکب موضوع این ماده از کارکنان پیمانی یا بسیجی باشد، طبق مقررات کدام ماده مجازات می‌گردد؟ (البته این پرسش در مورد مواد (۶۷) و (۶۸) نیز قابل طرح است.)

در پاسخ باید گفت برابر مقررات ماده (۷۵) همین قانون، اعضای پیمانی و بسیجی ویژه تابع مقررات مربوط به اعضای ثابت و سایر بسیجیان در زمان خدمت از لحاظ کیفر جرم فرار از خدمت تابع مقررات مربوط به کارکنان وظیفه

می‌باشند، پس مجازات جرایم موضوع مواد (۶۶) و (۶۷) و (۶۸) افراد مزبور نیز حسب مورد برابر مواد مربوط به اعضای ثابت یا کارکنان وظیفه نیروهای مسلح تعیین می‌شود.

۱۲- توضیحات ماده (۶۷) تقریباً مشابه ماده (۵۷) است، با این تفاوت که مدت پانزده روز مقرر در ماده (۵۷) که مختص زمان صلح است، در ماده (۶۷) به پنج روز که اختصاص به زمان جنگ و درگیری‌های مسلحانه دارد کاهش یافته و مجازات مرتکب موضوع ماده (۵۷) برابر مقررات ماده (۵۶) و کیفر مرتکب موضوع ماده (۶۷) حسب مورد وفق مقررات بخش دوم یعنی فرار در زمان جنگ و درگیری‌های مسلحانه تعیین می‌شود، یعنی اگر متهم از اعضای ثابت نیروهای مسلح و یا پیمانی و یا بسیجی ویژه باشد، برابر مواد (۶۱) یا (۶۲) و چنانچه از کارکنان وظیفه و یا سایر بسیجیان (غیر از ویژه) باشد، حسب مورد طبق مواد (۶۳) یا (۶۴) قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح مجازات می‌شود. مضافاً اینکه مقررات ماده (۵۷) صرفاً شامل اعضای ثابت نیروهای مسلح می‌شود ولی ماده (۶۷) شامل کلیه ی نظامیان می‌گردد، در خصوص سایر توضیحات این ماده به شرح ماده (۵۷) مراجعه شود.

۱۳- برابر مقررات ماده (۶۸)، هر نظامی که در زمان بسیج یا هنگامی که یگان مربوط در مأموریت آماده باش رزمی می‌باشد، مرتکب فرار شود، حسب مورد مشمول مجازات‌های مقرر در این بخش یعنی مجازات فرار در زمان جنگ و درگیری‌های مسلحانه خواهد شد.

منظور از زمان بسیج، زمانی است که نیروهای مسلح کشور در اجرای فرمان بسیج نظامی یا فراخوان نیروها، جهت مقابله با تهدیدات دشمن یا برای دفاع از استقلال و تمامیت ارضی کشور یا اجرای مأموریت‌های فوری و اضطراری نظامی به وضعیت آماده باش در می‌آیند.

مقصود از آماده باش رزمی، آماده شدن یک واحد یا یگان رزمی برای قبول رزم یا انجام عملیات نظامی و جنگی تحت هر موقعیت و شرایطی است که این نوع آماده باش شامل نیروی انسانی، تجهیزات، سازماندهی افراد و خدمات پشتیبانی می‌شود.

۱۴- در خصوص فرار موضوع ماده (۶۸) نیز تحقق حد نصاب فرار در زمان جنگ یعنی بیش از پنج روز شرط است، البته در این مورد نظر مخالف هم وجود دارد که بر اساس آن لازم نیست فرار موضوع این ماده به حد نصاب مقرر در قانون برسد و صرف فرار در زمان بسیج یا از محل مأموریت یگان که در حالت آماده باش رزمی است را باعث تحقق جرم می‌داند.^(۴)

۱۵- در مورد مجازات مرتکب جرم موضوع ماده (۶۸)، همان‌طوری که در بند (۱۲) بیان شد، اعضای ثابت و پیمانی و بسیجی ویژه نیروهای مسلح حسب مورد برابر مواد (۶۱) یا (۶۲) و کارکنان وظیفه و افراد بسیج (غیر از بسیجی ویژه) حسب مورد وفق مواد (۶۳) یا (۶۴) مجازات خواهند شد.

۱۶- ماده (۶۹) ناظر به فرار افراد وظیفه دوره احتیاط و ذخیره است. اشخاص مزبور چنان چه در زمان جنگ احضار شوند و به فاصله پنج روز از تاریخ احضار یا فراخوان بدون عذر موجه خود را معرفی نکنند، فراری محسوب و به مجازات مقرر در ماده محکوم می‌شوند. برابر مقررات قوانین استخدامی نیروهای مسلح، پرسنل وظیفه کسانی هستند که وفق قانون خدمت وظیفه عمومی در یکی از دوره‌های ضرورت، احتیاط یا ذخیره مشغول خدمت باشند.^(۵)

برابر مقررات ماده (۴) قانون خدمت وظیفه عمومی، «خدمت وظیفه عمومی سی سال است و مراحل آن برای کلیه مشمولان به شرح ذیل است:

الف) دوره ضرورت دو سال و در صورتی که مشمولان مازاد بر نیاز باشند، شورای عالی دفاع می‌تواند این مدت را تا هجده ماه تقلیل دهد.

ب) دوره احتیاط، هشت سال.

ج) دوره ذخیره اول، ده سال.

د) دوره ذخیره دوم، ده سال.

همچنین وفق تبصره "۱" همین ماده، تاریخ شروع و پایان خدمت در مراحل احتیاط و ذخیره از تاریخ پایان خدمت دوره ضرورت محاسبه می‌گردد و در هر حال، تاریخ خاتمه آن از سن پنجاه سالگی تجاوز نخواهد کرد. در تبصره "۲" ماده هم تصریح شده که در مواقع ضرورت و بسیج همگانی ممکن است افراد مشمول این قانون تا سن شصت سالگی نیز احضار شوند.

۱۷- چنانچه افراد موضوع این ماده قبل از خاتمه جنگ شخصاً خود را معرفی نمایند، دادگاه باید مجازات آنان را تخفیف دهد. به عبارت دیگر، تخفیف این ماده از نوع کیفیات مخففه اجباری یا قانونی است.

۱۸- میزان تخفیف در ماده (۶۹) قانون مجازات جرایم ن.م مشخص نشده است ولی آن چه مسلم است، اعمال تخفیف به استناد ماده (۲) همین قانون و با توجه به حداکثر میزان مجازات قانونی (تا دو سال حبس) باید با رعایت مقررات ماده (۳) قانون مذکور باشد.

۱۹- اگر متهم موضوع ماده (۶۹) قبل از خاتمه جنگ شخصاً خود را معرفی نکند، در این حالت نیز دادگاه در صورت احراز کیفیات مخففه مذکور در ماده (۲۲) قانون مجازات اسلامی می‌تواند مجازات وی را در حدود مقررات ماده (۳) قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح تخفیف دهد. تفاوت موضوع در این است که تخفیف مجازات متهم به دلیل مراجعت وی قبل از خاتمه جنگ الزامی می‌باشد ولی تخفیف به استناد کیفیات مخففه مذکور در ماده (۲۲) قانون مجازات اسلامی از اختیارات دادگاه بوده و اجباری نیست.

۲۰- برابر مقررات ماده (۷۰)، فراریان مشمول مواد (۶۲) و (۶۴) این قانون فقط برای فرار مرحله اول می‌توانند از تخفیف مقرر در این مواد استفاده نمایند و در صورت تعدد و یا تکرار فرار از خدمت، حسب مورد برابر مواد (۶۱) یا (۶۳) مجازات خواهند شد. در خصوص مقررات این ماده، سه نکته قابل ذکر است:

الف) در صورتی که در خصوص فرار مرحله اول متهم حکم صادر شده باشد و قبل از اجرای حکم، مجدداً فرد مرتکب فرار از خدمت گردد، هر چند که از لحاظ قواعد تعدد و تکرار جرم، این وضعیت شامل هیچ یک از حالات مزبور نمی‌شود، لیکن چون فرار جدید، فرار مرحله دوم محسوب می‌شود، از شمول مقررات تخفیف مجازات موضوع مواد (۶۲) یا (۶۴) خارج است.

ب) در ماده (۷۰) تصریح شده که در صورت تعدد یا سابقه فرار، متهم حسب مورد مشمول مقررات مواد (۶۱) یا (۶۳) خواهد شد. نکته قابل ذکر این است که موضوع مواد (۶۱) یا (۶۳) ناظر بر حالت دستگیری متهم به فرار از خدمت می‌باشد در حالی که مقررات مواد (۶۲) یا (۶۴) ناظر بر وضعیت مراجعت از فرار است. به هر حال مقنن با وضع حکم خاص مجازات متهمی را که در زمان جنگ مرتکب فرار از خدمت شده و دارای سابقه فرار بوده یا بیش از یک مرحله فرار داشته باشد، به مواد (۶۱) یا (۶۳) ارجاع نموده، هر چند وی شخصاً از فرار مراجعت کرده و مشغول خدمت گردد.

ج) هر چند که عبارت: «و در صورت تعدد و یا تکرار فرار از خدمت» کلی و مطلق بوده و ظاهراً شامل فرارهای زمان جنگ و صلح می‌شود ولی با عنایت به این که در ماده (۷۰) به فراریان مشمول مواد (۶۲) و (۶۴) اشاره شده و مواد مزبور ناظر بر مواد (۶۱) و (۶۳) است و موضوع این مواد نیز فرار در زمان جنگ و جبهه است که از لحاظ مجازات و حد نصاب با فرار در زمان صلح تفاوت دارد، بنابراین نتیجه می‌گیریم که سابقه فرار در زمان صلح، اعم از تعدد و یا تکرار از شمول مقررات ماده (۷۰) خارج است. تفسیر مضیق قوانین جزایی و تفسیر به نفع متهم نیز چنین برداشتی را اقتضا می‌نماید.

پی نوشت‌ها:

- ۱- مراجعه شود به مواد (۲۳) و (۲۴) قانون ارتش، مواد (۸) و (۹) قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران و مواد (۱۱) و (۱۲) قانون استخدام ناجا.
- ۲- ماده (۲۶) ق.آ.جا، ماده (۱۵) ق.ناجا، و ماده (۱۱) قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران.
- ۳- فرهنگ واژه‌های نظامی، سرتیپ ستاد محمود رستمی.
- ۴- مالمیر، دکتر محمود، شرح قانون مجازات جرایم ن.م، ص ۱۳۵.
- ۵- ماده (۲۶) ق.آ.جا، ماده (۱۵) ق. ناجا و ماده (۱۱) قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران.